

Preoblečeni korporativizem na Slovenskem

Na Slovenskem se je demokratična revolucija opirala na doktrino pluralizma. Še posebej je poudarjala večstrankarsko naravo demokracije. Hegemonski okvir za razumevanje prehoda od starega k novemu režimu je postavila formula od monizma k pluralizmu. Ker je to hegemonška formula, je njena vloga tudi legitimacijska, v vsakodnevni politiki pa dobiva mesto kriterija za omalovaževanje političnih nasprotnikov. V slovenski politiki lahko preživi samo tisti in tisto, kar sebe razume in je razumljeno skozi doktrino pluralizma. Pri tem je popolnoma vseeno, ali ima tisti in tisto kako zvezo s pluralizmom ali pa pripada načelom in doktrinam, ki pluralizmu nasprotujejo. Korporativizem je ena od s pluralizmom sprtih doktrin, ki se prav v imenu pluralizma bohota po pluralistični državi Sloveniji. V nadajevanju bomo dokumentirali tezo, da je korporativizem na Slovenskem nastopal pred demokratično revolucijo ravno tako kot nastopa po njej. V obeh primerih pa se je oblačil v politični javnosti vsečna oblačila socializma, demokracije ali pluralizma.

Pojem korporativizma je v povojnem obdobju na Slovenskem dolgo figuriral kot eden od sinonimov za fašizem¹, hkrati pa se je korporativizem nezadržno uveljavljal kot družbeni sistem. V svoji popolnosti se je legaliziral v ustavi iz leta 1974, teoretsko opravičbo pa je doživel s Kardeljevimi Smermi razvoja leta 1977. Po demokratični revoluciji se je korporativizem utelesil tudi v ustavi Republike Slovenije iz leta 1991, "družbenopolitično" pa se v telo mlade slovenske države vse bolj zadirala skozi sistem zbornic.

Pri Kardelju in v korporativizmu je temeljni subjekt politike skupina, ki sestavlja skupnost interesov. Zato v obeh konceptih posa-

¹ AŽ, enciklopedija iz leta 1956, in Splošna mala enciklopedija iz leta 1974 enačita korporativizem s fašizmom: "Korporativizem, glej fašizem". Šele leksikon CZ iz leta 1988 govori o korporativizmu kot o modelu upravljanja družbe, neodvisnem od fašizma.

² Pri tem je bil tako dosleden, da je celo DPO, politične organizacije par excellence, opredelil kot "specifično obliko interesne organiziranosti delovnih ljudi in občanov na področju, kjer se ti interesi izražajo v obliki ideologije, politike, znanosti, splošnih družbenih interesov in podobno" (Kardelj, 1977:177).

Družbenopolitične in podobne organizacije nastajajo in se oblikujejo "za uresničevanje specifičnih skupnih interesov samoupravljalcev oziroma izražajo specifične oblike samoupravnih interesov" (Kardelj, 1977:98). Ne nastajajo zato, da bi se borile za oblast, ampak zato, da bi zadovoljevale specifične potrebe in interese samoupravnih skupnosti delovnih ljudi in državljanov, torej iz funkcionalnih in ne splošno političnih razlogov, v dobro skupnosti in ne kot konstituents politike.

³ Temelj korporativizma je zgradil katolicizem, izhajajoč iz Svetega pisma: "... Cerkev Jezusa Kristusa (je) ena in nedeljiva: da je v njej eno telo in en duh, eno upanje, ena vera, en krst, en Bog." (Ef, 4, 4ss). Od tu izhaja odločitev, da je treba edinost, v katero katoliki verujejo, napraviti vidno. Edinost je utemeljena v eni resnici Jezusa Kristusa, kakor jo izpričuje Biblija (Markmann, 1991:894). Ob razpadanju "vseh vezi" ob nastopu moderne dobe je katolicizem postavil svojo podobo srednjega veka, katerega središče je bila sloga svetne in duhovne oblasti. Katoliška socialna kritika je videla vzroke za propad starega

meznik nastopa kot s skupino posredovana kategorija. Med skupinami ni tekmovanja za oblast, temveč se med seboj dogovarjajo, sporazumevajo in usklajujejo svoje interese. Kardelj s tem ne sprejema načela liberalne demokracije, ki jo pluralizem samo nadgrajuje, namreč volitve kot načelo legitimiranja demokratične predstavniške oblasti. Namesto za abstraktnega državljana, na katerem gradi liberalna demokracija, se Kardelj zavzema za to, da se upoštevajo "interesi delovnega človeka oziroma resničnega državljana kot nosilca konkretnega kompleksa osebnih in družbenih interesov" (Kardelj, 1977:85). Za Kardelja je "politični pluralizem samo del interesnega pluralizma"² (Kardelj, 1977:97). Zato se skupščine v nasprotju z liberalno demokratičnimi parlamenti oblikujejo "na podlagi splošnih samoupravnih volitev, ne pa na splošnih političnih volitvah" (Kardelj, 1977:109). Na mesta odločanja morajo priti vedno "avtentični interesi" in ne njihova politizirana podoba. Po tej značilnosti se Kardeljevo razumevanje pokriva s korporativizmom. Namesto na splošnem predstavnštvu liberalno demokratičnega tipa po načelu "one man, one vote" gradi sistem na funkcionalnem predstavnštvu interesov, ki tvori tudi jedro korporativizma.³

Kardeljeva samoupravna država ni nevtralna, temveč socialistična. Vnaprejšnje vsebinsko-funkcionalno opredeljevanje države Kardelja postavlja v sredo korporativističnih koncepcij države.

Kardelja s korporativizmom⁴ družijo tudi kritika pluralizma. Politične stranke "zamegljujejo pravo razredno bistvo sistema in razvejanost realnih družbenih interesov" (Kardelj, 1977:41). Kardelj ugotavlja obstoj korporativnih kanalov, ki delujejo zunaj parlamenta,⁵ s tem da jih on v svojem sistemu spravlja pod nadzor delegatske skupščine, korporativizem pa se zavzema za njihovo priznanje in legalizacijo kot avtonomnega sistema ob pluralizmu, v skrajni različici celo proti pluralizmu in namesto njega.

V sistemih liberalne demokracije je korporativni princip speljan ob pluralističnem - med njima vlada sožitje. Kardelj je oba sistema, pluralizem in korporativizem, organsko združil v korporativni pluralizem in tej združitvi vdihnil socialističnega duha. To je poimenoval sistem "samoupravnega pluralizma, se pravi pluralizma samoupravnih interesov oziroma pluralizma interesov samoupravnih skupnosti" (Kardelj, 1977:139).

Izhodišče sistema je skupnost in prek nje človek. Korpus ima številne organe, individuum pa je sestavina korpusa na način preseka organov, to je funkcionalnih skupnosti. Posameznik nastopa samo kot "resnični državljan" torej kot član vmesnih organizacij korpusa,⁶ pri čemer interes korpusa vzpostavlja interes teh organizacij in prek njih interes posameznika. Zato Kardeljev sistem "ne more biti samo pluralizem empiričnih interesov" (Kardelj, 1977:97). Na tem mestu vstopa problem socialistične usmeritve Kardeljeve korporativistične koncepcije.

Socialističnost korpusa je za Kardelja najpomembnejše vprašanje. Eden od ključnih pogojev za takšno vsebino je enotnost delavskega razreda. Sistem političnega pluralizma bi ustvaril "umetno politično diferenciacijo samega delavskega razreda in vseh delovnih ljudi, pri čemer bi bil družbeni vpliv skupnosti avtentičnih interesov delovnih ljudi

ponovno odrinjen v korist monopola vrhov tako ustvarjenih političnih strank” (Kardelj, 1977:86).

Drugi pogoj za socialistično naravo korpusa je posebna vloga ZK kot vodilne sile.⁷ Samoupravni pluralizem je postavljen tako, “... da bi bile ključne pozicije oblasti v rokah tistih subjektivnih sil, ki stoje na strani socializma in socialističnega samoupravljanja” (Kardelj, 1977:87). ZK je živčni sistem v korpusu: tvori svoj organ, hkrati pa sega do vseh skupnosti/organov in jih “usmerja”.

Zvezi komunistov nudi pomoč po eni strani Socialistična zveza delovnega ljudstva po drugi pa sindikat. SZDL je “oblika organiziranega pluralizma socialistične in demokratične misli”, ki “... je sposobna zedinjevati vse družbene sile ne glede na razlike v ideologiji in praktični politiki...” (Kardelj, 1977:87). Člani SZDL niso posamezniki, temveč kolektivni člani, to je društva, organizacije, združenja itd.

Sindikat⁸ mora “stalno spodbujati delavce in jih usmerjati, da čim aktivneje sodelujejo v upravljanju celote združenega dela” (Kardelj, 1977:201), “vplivati na vključevanje delavcev v organe krajevnih skupnosti in občin in prispevati k temu, da se krepi pozicija delavcev pri odločanju v teh organih” (Kardelj, 1977:206).

ZSM združuje tisti stan korpusa, ki je določen z generacijsko mejo in ima zaradi svoje gnetljivosti v skupnosti posebno mesto. Zajema “najširše množice mladine, ki je svojo prihodnost zavestno povezala s prihodnostjo socializma” (Kardelj, 1977:207).

Pomen družbenih organizacij in društev je Kardelj videl v njihovi socializacijski vlogi. Po njem predstavljajo družbene organizacije in društva “enega izmed dejavnikov, ki prispeva h graditvi človeka kot svobodne in celovite osebnosti” (Kardelj, 1977:214).

Tako so vse organizacijske oblike v službi krepitve socialistične narave telesa, skupnosti, s tem da je vsaka organizacija prirejena za posebno organsko celoto, s čimer ZK lahko bolj prilagodi svojo intervencijo v vse pore telesa.

Človek nastopa v več skupnostih in vsaka skupnost ima do sebi širše skupnosti napeljene kanale za posredovanje svojih interesov. Za povezovanje skrbi delegatski sistem. Prek njega se izražajo “vsi subjekti samoupravne družbe in njihovi interesi, s tem pa tudi človek posameznik in njegov interes, njegova skupnost interesov kakor tudi družba in njeni interesi v celoti” (Kardelj, 1977:146). Tako postaja delegatski sistem “integralni demokratični organizem” (Kardelj, 1977:139).

V delegatskem sistemu so namesto abstraktnega državljana postali “vir in dejanski nosilec političnega sistema delavci, kmetje, inteligenca in drugi delovni ljudje in občani” (Kardelj, 1977:147). S tem se tudi politika istoveti z dejansko vsebino samoupravnih interesov in “delegat ni več “politik splošnega tipa”, kakor so v glavnem poslanci v sistemu političnega pluralizma meščanske družbe, ampak je pravzaprav izvrševalec tiste kolektivne funkcije, ki pripada samoupravnim subjektom oziroma skupnostim samoupravnih interesov” (Kardelj, 1977:108-109).

Kardeljev korporativizem ni klasičen korporativizem, kjer gre za sodelovanje med sindikati, delodajalci in državo. Je veliko bolj prefinjen in zabrisan. Zgrajen je na organicizmu, na skupništvu in je zato po duhu

*stanovskega rokodelskega reda in s tem za vso socialno bedo v liberalizmu. Rešitev, ki jo je ponujala, je temeljila na državnem skrbstvu, stanovski razčlenjenosti družbe in krščanskem prepričanju (Brugmann, 1991:878). Teolog Muller (1779-1829) je predlagal stanovsko ureditev, v kateri bi imel vsak stan določene pristojnosti: plemstvo bi skrbelo za poljedelstvo, duhovščina za duhovno življenje, meščanstvo za kapital in delavstvo za pripravo fizičnega kapitala (Brugmann, 1991:879). Sicer pa je bila temeljna skrb katoliških idej v začetku devetnajstega stoletja, kako preprečiti nadaljnji pohod industrializacije in siromašenja rokodelcev. Šele v drugi polovici 19. stoletja je katolicizem, zlasti po zaslugi škofa Kettelerja, postopno formuliral rešitev socialnega uprašanja na tleh kapitalizma. Cilj ni bil več vrnitev v fevdalno ureditev ali vrnitev v srednji vek, prav tako pa tudi ne odprava kapitalizma, za katero se je zavzemala socialdemokracija. Ketteler se je zavzemal za omilitev kapitalizma in za to, da se omogoči, “kolikor je največ mogoče, soudeležba na tistem, kar je na sistemu dobrega, na njegovih blagodejnih učinkih” (cit. po Brugmann, 1991:879). Te ideje je povzela tudi enciklika **Rerum Novarum** Leona XIII. leta 1891.*

⁴ Neokorporativistična kritika pluralizma se osredotoča na štiri glavne postavke: načelo kompetitivnosti, vlogo države v sistemu družbenih skupin, delitev na privatno in

javno sfero ter na tematizacijo stabilnosti. O tem glej podrobneje v Lukšič: Neokorporativizem, IDV FDV, neobjavljeno, Ljubljana 1991, str. 28-30.

⁵ Temeljni problem parlamentarizma, ki je utemeljen tudi na pluralizmu, je po Kardelju to, da se oblast v njem izraža predvsem "v povezovanju državne izvršne oblasti s...političnimi karteli zunaj parlamenta, ki najbolj pogosto zelo diskretno delujejo po lastnih kanalih, pri čemer se pogosto opirajo na določene vojaške in podobne kroge" (Kardelj, 1977:43). Pri tem prav "področje zunajparlamentarne oblasti obsega največji del življenjskih interesov delavca, kot je odločanje o njegovem delu in pogojih, sredstvih in plodovih njegovega dela, o osebnem dohodku ..." (Kardelj, 1977:42) Da bi poskral kar največ vsebine - življenjskega interesa, je Kardelj v svojem sistemu obe področji, korporativno in parlamentarno, združil v organskem sistemu, katerega vrh je vseobsegajoča skupščina.

⁶ V analizi krekovstva je Žitšek (1987:55) ugotovil, da "živi krekovstvo danes" v tistem pojmovanju posameznika, ki civilno družbo odpravi tako, da "posameznik ni neposredno državljani, marveč je to le kot član posebnih stanov, korporacij itn."

⁷ "Za nas pojem vodilne vloge ZKJ v našem družbenem življenju ni bil nikoli istoveten s pojmom političnega monopola na državno oblast oziroma s pojmom enopartijskega sistema." (Kardelj, 1977:179) Ta

bliže katoliški verziji korporativizma kot pa neokorporativizmu. Eno telo, ena vera, ena resnica.

Kardelj eksplicitno sicer postavlja v ospredje razredni problem, vendar je samoupravni pluralizem skonstruiral tako, da bi bil sposoben zagotavljati stabilnost vseh skupnosti, če že ne reševati konfliktov med njimi. Politični sistem je zagotavljal visoko stopnjo stabilnosti tudi s pomočjo represivnih aparatov in s sistematičnim izločanjem od skrbno varovanega konsenza odstopajočih posameznikov. Na ta način je uničeval iniciativo posameznika, hkrati pa zagotavljal strpno sožitje med raznorodnimi skupnostmi.

Tudi Zakošek (1987:95) ugotavlja, da je šlo pri socialističnem samoupravljanju za konservativen sistem, ki samo reproducira obstoječo družbeno strukturo moči, ker mu manjkajo viri za njeno spreminjanje. V takšnem sistemu močnejši interesi vedno potiskajo šibkejše. Ob izključevanju javnosti se je vzpostavila povsem nepregledna struktura moči, ki je vzdrževala status quo.

Kardeljeva zastavitev je delovala izrazito stabilizirajoče, stabilnost pa se je imenovala socializem. Ali drugače: interes skupnosti, ujet v vrednoti varnost in stabilnost⁹, je bil primaren - ta interes in ti vrednoti so tvorili socializem.

Korporativni sistem pluralizma samoupravnih interesov je premo-gel znatne demokratske deficite¹⁰. Zato se je lahko legitimiral samo z vsebino. V ta namen so služili pojmi: vsebinska demokracija, resnični interesi, avtentični interesi, resnični državljani, odpravljanje odtujevanja pri odločanju. Neposredovana, apriorna vsebina kot kriterij je bila v samoupravni koncepciji lahko samo socialistična. In ker ta vsebina empirično ni obstajala kot vladajoča, je bil sistem samoupravne pluralizma zasnovan kot učni proces skupnosti, v katerem ima mesto razrednika ZK. Korporativizem kot izredno stabilen sistem je bil najbolj primeren za graditev porevolucionarne skupnosti z naslovom socializem¹¹ v eni državi.

Ustava 1974

Ustava iz leta 1974 je vzpostavila sistem korporativizma, kot ga je teoretsko utemeljil Kardelj. V naši razpravi si bomo ogledali samo nekatere elemente korporativne strukture političnega upravljanja.

Institucionalna ureditev je prinesla trizborno skupščino na občinski in republiški ravni ter dvozborno na zvezni ravni, vse sestavljene po načelu funkcionalnega in posrednega predstavnštva¹². Zbor združenega dela je predstavljal interese skupnosti "dela in kapitala" prek upravljajočih delavcev. Zbor KS oz. zbor občin je predstavljal interese teritorialnih skupnosti. Družbenopolitični zbor pa je prenašal interese skupnosti mladih, skupnosti borcev, sindikatov, SZDL in ZKS(J). Poleg empiričnih interesov, ki so se združevali v zbor združenega dela in zbor občin, so imeli institucionalno mesto še zgodovinski interesi celotne skupnosti (DPZ).

Skupščina se je lahko v nekaterih primerih povečala še za en zbor, ki ga je predstavljal skupščina SIS s tistega področja, ki je bilo na dnev-

nem redu skupščine. S tem je bilo zagotovljeno, da se je razprava in odločanje npr. o kulturi vedno dogajalo skupaj s "kulturno skupnostjo". Sistem je bil institucionalno postavljen tako, da je dajal prednost vsebini in funkcionalnim interesom, tj. interesom prizadetih.

Na zvezni ravni so bili kot skupnosti pripoznani samo narodni republike in skupnosti-avtonomni pokrajini, ne pa tudi - kot bi bilo skladno s proletarskim internacionalizmom pričakovati - celokupna zvezna delavska skupnost.

V Sloveniji so bile nosilci predstavnštva delegacije, s čimer se je še okrepil poudarek vsebinske kompetentnosti delegata. Posamezne seje naj bi se udeležil tisti član delegacije, ki je bil najbolj pristojen za predlagani dnevni red. Empirično gledano se je zaradi pestrosti dnevnih redov ta zamisel izjalovila. Dejansko pa se je izjalovila zato, ker funkcionalno predstavništvo odpove tam, kjer je treba sprejemati splošno veljavne zakone za delovanje celokupne države. Spet je postalo jasno, da forma organa zagotavlja vsebino njegovega dela.

V politični sistem so bile vključene tudi verske skupnosti prek posebne komisije pri SZDL.

Volitve so bile posredne, če gledamo s stališča individualnega volilca, s stališča v hierarhiji nižjih skupnosti pa so bile neposredne. Skupnosti nižje ravni so volile delegate neposredno v skupnosti višje ravni prek svojih organskih predstavnikov.

Posebno mesto v korporativni strukturi so zavzemale samoupravne interesne skupnosti, ki so zbirale posebne področne interese, jih formulirale kot politike in jih tudi izvajale (po konceptu) avtonomno in neodvisno od države. Kot posebna skupnost pa niso bili pripoznani samo ustvarjalci, nosilci določenih poklicev, temveč tudi uporabniki njihovih storitev, kar je sistem dodatno zapletlo.

Namesto tržnih kriterijev (načelo tekmovanja) in državne regulative je ustava uvedla institut samoupravnega sporazumevanja in družbenega dogovarjanja med skupnostmi, ki temelji na zahtevi po odgovornosti, vestnosti in drugih visokomoralnih zapovedih.

Korporativnega duha ustave SFRJ tu ponazorimo s prvim odstavkom 15. člena: "Ko delavci v združenem delu uresničujejo pravico dela z družbenimi sredstvi, so vzajemno odgovorni, da v svojem skupnem in splošnem družbenem interesu ta sredstva družbeno in ekonomsko smotrno uporabljajo in jih kot materialno osnovo svojega in celotnega družbenega dela nenehno obnavljajo, povečujejo in zboljšujejo ter svoje delovne obveznosti vestno izpolnjujejo."

Ustava deluje kot etični kodeks, kot skupek predpisov o moralnem obnašanju v razmerah, za katere smo se odločili, da jih je dobro vzpostavljati. Sistem naj bi deloval na moralni pogon.

Drugi del korporativizma je potekal v SZDL, kjer so imela svoje mesto vsa interesna združenja, strokovna društva (med njimi tudi društvo duhovnikov) in razne organizacije. SZDL je bila tudi institucionalni okvir za rojevanje politično-stanovskih zvez, ki so se kasneje prelevile v stranke. Takšen proces je institucionalno omogočila ravno korporativno-pluralistična narava SZDL. V obdobju prebujanja demokratične iniciative so politične zahteve najprej postavila strokovna združenja: pisatelji, filozofi, sociologi idr. poleg njih pa revije: najprej *Nova revija*, potem

"za nas" izdaja pozicijo, ki je zunaj analitičnega prostora in Kardelju onemogoča, da bi razvil dosledno normativno teorijo, kot se je bil namenil.

⁸ *V korporativizmu ima sindikat predvsem nalogo, da zagotavlja legitimnost političnim procesom, ker so drugi, tradicionalni mehanizmi odpovedali ali so prepovedani. Od sindikatov se ne zahteva, da prekinejo zveze z bazo, temveč da legitimirajo državno politiko in vzpostavljajo nadzor nad svojim članstvom (Panič, 1982:208-209).*

⁹ *Prav zato je bila nevarnost individualnih "liberalističnih", "anarhističnih", "ultralevih" izpadov največja in v kali zatirana. Vsakršno odstopanje od konsenza, ki ga je definirala skupnost, je bilo protisistemsko, protisocialistično.*

¹⁰ *Tu se sklicujemo na konsenz o minimalni definiciji demokracije, ki je v tem, da si državljani lahko na periodičnih, splošnih, enakih, neposrednih, poštenih volitvah sami volijo parlament oz. vlado. Zahtevnejše opredelitve demokracije za samoupravno demokracijo niso tako porazne, ker vključujejo tudi vsebinske kriterije.*

¹¹ *Zimmermann (1986:21) je poglavje v svojem delu naslovil Neokorporativizem: reprodukcija meščanske hegemonije skozi socializem v enem razredu. Premišljanje socializma skozi to perspektivo paradigme monizem-pluralizem ali kapitalizem-socializem-kapitalizem...rešuje pred*

njeno nabuhlo vseuporabnostjo. O tem problemu glej tudi v: Panitch (1982:194-201).

¹² Tudi pri teritorialnem predstavnstvu (Zbor krajevnih skupnosti in Zbor občin) so imeli delegati nalogo, da predstavljajo interese svoje skupnosti in niso nastopali v vlogi splošnih poslancev.

¹³ Utemeljevanje stališča, da so revije na Slovenskem imele funkcijo strank v letih demokratizacije, glej v razpravi: Igor Lukšič (1991): *Je revija stranka? Primer Mladine 1981-1988. Časopis za kritiko znanosti*, št. 142-143.

¹⁴ Izjema je stranka zelenih, in to samo, kolikor njena korporativna narava ni tako neposredna kot pri drugih strankah. Večinski del stranke zelenih se je rekrutiral na osnovi moralnega imperativa, zato je tej večini tako blizu katoliški etos. Zelena barvo razumejo kot kriterij dobrega, po katerem je treba urediti novo skupnost. Teren njihovega angažmaja je morala.

¹⁵ Teren za sindikalni pluralizem so pripravljale ideje, vezane na razvoj dogodkov na Poljskem (Glej: **Poljska**. Izdali: **Časopis za kritiko znanosti, Tribuna, Mladina, Radio Student**, Ljubljana 1982 in D. Mesner, S. Andolšek: **Solidarnost v poljski krizi 1980-1982**, ki so jih tedaj "ultralevi anarhosindikalisti" povezovali z gibanjem t.i. delavske opozicije po oktobrski revoluciji (glej: **Delavska opozicija**, KRT, Ljubljana 1984).

*Tribuna, Katedra, Mladina*¹³, *Časopis za kritiko znanosti* idr. in seveda *Radio Student*. K demokratizaciji so veliko prispevala tudi t. i. nova družbena gibanja in iniciative. Njihova vloga pri krepitvi korporativnega duha je bila predvsem poudarjanje avtonomije posameznih skupnosti in legitimiranje z vsebino.

O starem režimu sta prevladovali dve tezi:

1. da je sistem dober, vendar ne deluje, ker mu ljudje ne sledijo, in
2. da je sistem slab, zato ne deluje.

Na podlagi tu predstavljene analize lahko trdimo, da je bil sistem dober in da je tudi dobro deloval. Kot vsak korporativni sistem pa je deloval le toliko časa, dokler je bil "razrednik" vitalen in živ. Le pod tem pogojem je lahko vedno posredoval s "pravo" vsebino, do katere se empirični individui niso uspeli dokopati. Ta intervencija ni bila izkaz slabosti sistema, temveč njegove odlike. Korporativni socializem je bil produkt določene politične generacije, zato je z njenim odmrtjem tudi propadel.

Nova doba - stari duh

Prve zveze so se ustanovljale na korporativni osnovi¹⁴. Združevali so se kmetje, kulturniki, obrtniki, upokojenci, kasneje tudi delavci. Vsaka družbena skupina je v skladu s korporativističnim sistemom poskrbela za svoj interes, ki ga v obstoječem sistemu ni uspela spraviti na raven splošnega interesa. Kmetje so bili zainteresirani predvsem za kmetijsko politiko, obrtniki za status obrtnikov in upokojenci za višino pokojnine, medtem ko so intelektualci, izobraženci in med njimi predvsem kulturni delavci imeli že v začetku resne politične apetite. Ustanovljena je bila tudi stranka katoliške verske skupnosti, katere glavni cilj je uveljavljanje katoliškega etosa tudi zunaj katoliške skupnosti. Delavci, razočarani nad številnimi socialdemokratskimi strankami in sindikati, so se združili v posebno Delavsko stranko. Nazadnje so se tudi nekatere teritorialne skupnosti odločile za ustanovitev svojih strank. Evforija pluralizacije jenjuje, kolikor bolj se krepí položaj interesnih organizacij in združenj pri oblikovanju posameznih politik.

Eno najpomembnejših mest v korporativizmu zasedajo sindikati. Na Slovenskem so se razmnožili pod geslom: živel pluralizem, živel sindikalni pluralizem. Sindikalni pluralizem je izum bojev ob koncu socializma. Temeljna zamisel je bila, da se z idejo pluralizma razbije monopol ene stranke na organizacijo sindikatov ali, povedano drugače, da se razbije edini strankarski sindikat in se tako vzpostavi možnost, da delavske organizacije postanejo samostojne v boju za ekonomske cilje delavstva. V skladu s širokim konsenzom glede ciljev socializma je bilo v začetku 80. let mogoče radikalno opozicijo graditi na čvrsti delavski organizaciji, alternativnem, neodvisnem, svobodnem sindikatu, ki je tako pomenil mesto zbiranja demokratične opozicije in nadomeščal odsotnost strankarskega sistema¹⁵. Sindikalni pluralizem ima svoje mesto samo v boju zoper monopol ene stranke države, ki se izvaja prek sindikata. V razmerah pluralizma pa so sindikati korektiv kompeticiji, ki izrinja vsebinske interese delavstva, seveda le toliko, kolikor so sposobni

oblikovati enotne zahteve nasproti lastnikom in upravljalcem kapitala, pa naj bo to država ali organizacija upravljalcev.

V imenu sindikalnega pluralizma je ZSMS vodila iniciativo za ustanovitev neodvisnega pluralizma, ki bi branil delavce in jih podpiral v stankah, ne pa miril in oviral pri uveljavljanju njihovih zahtev, kot je to počel edini "režimski sindikat". Tik pred volitvami ji je iniciativo speljala Socialdemokratska zveza, tedaj včlanjena v demokratično opozicijo petih strank, in ustanovila "nadstrankarski" neodvisni sindikat. Njegov izhodiščni cilj je bil boj proti sindikalnemu monopolu "režimskega sindikata" in v tem okviru tudi boj za izboljšanje položaja delavcev. Ko je DEMOS dejansko zmagal na volitvah, se je neodvisni sindikat vse bolj iz nadstrankarskega, proti monopolu usmerjenega sindikata levil v vladni (državni) sindikat. V vseh izjavah in akcijah je podpiral mlado demokracijo in novo oblast, za slab položaj dela pa je krivil bivši režimski sindikat in bivši režim. Neodvisni sindikat je veliko prispeval k temu, da sindikalnemu gibanju ni uspelo oblikovati enotnega nastopa proti vladi in GZS. Z vstopom socialistov v vlado sta oba največja sindikata postala vladna, zato je pričakovati, da se bo njuno sodelovanje okrepilo. Z večjo stopnjo centralizacije sindikalnega gibanja bo izpolnjena predpostavka za korporativne aranžmaje predstavnikov dela z vlado ali posameznimi ministrstvi na eni in predstavniki kapitala na drugi strani.

Sodobna kolektivna pogodba je predlagala in z zakonom uvedla vlada Anteja Markovića kot zamenjavo za neposredno državno reguliranje plač. Zaradi razpadanja Jugoslavije se je kolektivna pogodba pripravljala samo za republiko Slovenijo, sprejeta pa je bila po volitvah jeseni leta 1990. Splošno kolektivno pogodbo sta podpisala SSS v imenu sindikatov in GZS v imenu upravljalcev kapitala. Pogodba se ni spoštovala, ker za njo ni stala politična moč (pač pa nemoč) obeh podpisnikov. Sindikat se je ukvarjal sam s sabo¹⁶ in ni bil sposoben izpričati svoje politične moči tudi empirično, v obliki splošne stavke¹⁷, zbornica pa je bila le strokovna moralna instanca. Država kot dedič ekonomske, socialne in dohodkovne politike pogodbe ni podpisala, ohranila pa je monopol na področju vseh politik, ki naj bi jih pogodba prenesla tudi na sindikate in gospodarsko zbornico. Sledile so še kolektivna pogodba za družbene dejavnosti in nato panožne pogodbe. Na institucionalni ravni se je uveljavil sistem zaščite kolektivnih pravic, ki pomeni jamstvo za obstoj vitalnih organov družbenega telesa. Za delovanje institucije kolektivne pogodbe je najprej potrebna močna in stabilna vlada, ki edina lahko podpiše in izvaja tisto, kar ve, da bo lahko izvajala v interesu skupnosti. Prva demokratična vlada tega pogoja ni izpolnjevala, druga pa ima za to premalo časa.

Ustava 1991

Republika Irska, Svobodna država Bavarska in Republika Slovenija so edine sodobne države, ki so korporativno ureditev opredelile v ustavi. Ustava RS poleg liberalnodemokratske naravnosti z nekaterimi elementi pluralizma in socializma vključuje tudi elemente in načela doktrine korporativizma, ki jih pooseblja državni svet. Državni svet je drugi dom

¹⁶ Prvič, sindikalno gibanje je bilo politično razklano na opozicijsko in oblastno vejo. Drugič, "režimski" sindikat je moral na novo pridobiti članstvo po načelu aktivnega članstva, saj je do tedaj veljalo načelo avtomatičnega članstva z zaposlitvijo, in preveriti zaupanje v vodstva na vseh ravneh. Tretjič, vodstvo "režimskega" sindikata je bilo moralno hendikepirano zaradi t.i. kolaboracionizma s prejšnjim režimom. Najmanjši poskus izkazovanja moči sindikata je nova oblast označila kot levi prevrat.

¹⁷ Splošna stavka je edina forma, v kateri lahko sindikat izpriča svojo politično moč in tako prisili pogajalske partnerje v pogodbo. Stavka, jasno, ni potrebna, če partnerji, zlasti vlada, vnaprej priznajo sindikatu možnost za organizacijo splošne stavke ali če vlada sama potrebuje sindikate, da nanje delegira formuliranje in izvajanje nekaterih javnih politik.

parlamenta, ki ga sestavljajo nosilci socialnih, gospodarskih, poklicnih in lokalnih interesov, ali bolj določno, predstavniki delodajalcev, delojemalcev, kmetov, obrtnikov in samostojnih poklicev, predstavniki negospodarskih dejavnosti in predstavniki lokalnih interesov. Predstavniki teh "skupnosti interesov" bodo voljeni na posrednih volitvah. Volile jih bodo "interesne organizacije oziroma lokalne skupnosti po volilnih telesih, ki jih sestavljajo izvoljeni predstavniki interesnih organizacij oziroma lokalnih skupnosti"¹⁸. Za predstavnika določene skupnosti ne more biti izvoljen katerikoli državljani RS, temveč so lahko izvoljeni samo državljani, "ki v Sloveniji opravljajo ustrezno dejavnost oziroma so v delovnem razmerju"¹⁹. Določene posebne, vendar vitalne interese v družbi lahko reprezentirajo zgolj tisti posamezniki, ki neposredno pripadajo telesu predstavljane skupnosti. Tako se nekateri deli organizirane civilne družbe neposredno tihotapijo v sfero države, ne da bi se poprej transformirali v politično družbo. Prinašajo funkcionalne interese, s katerimi v raznih poklicih delujoči ljudje nastopajo v imenu vsebine, posebnosti, organizirane posameznosti in konkretnosti. Hkrati utrjujejo svoj v civilni družbi izbojevan monopol tudi na državni ravni. Oblikuje se enovito družbenopolitično telo, ki ne pozna razlik med politiko in družbo, civilno družbo in državo, javno in zasebno sfero, njegova samorefleksija pa se dogaja na terenu moralne forme zavesti.

Volilno telo za volitve posameznih predstavnikov je različno, sestavljeno pa je iz za to priložnost izvoljenih elektorjev iz ustreznih organizacij in združenj. Zaradi načela, da je izvoljen kandidat, ki dobi največ glasov (ni nujno polovico), so velika združenja privilegirana. Utegne se zgoditi, da bodo "predvolitve" potekale samo v enem združenju oziroma njegovem izvršilnem organu. Tako bodo določena mesta v državnem svetu obvladovali samo določena društva in določeni posamezniki.

Državni svet ima predvsem posvetovalno naravo, možnost zakonodajne pobude in negativno zakonodajno moč, ki jo lahko udejanja z oviranjem sprejemanja zakonov. Zato na prvi pogled, to je s pravniško-institucionalističnega vidika, deluje kot okrask slovenskega političnega sistema. Dejansko pa je njegova vloga zelo pomembna. Najprej potrjuje korporativno usmerjenost slovenske politike v celotnem dvajsetem stoletju ter s svojim obstojem izpričuje kritiko in nezaupanje v parlamentarni strankarski sistem. Potem zagotavlja političnemu sistemu vsebinsko legitimnost, ki je liberalna demokracija prek splošnih in enakih volitev ne le ne more priskrbeti, temveč ji celo v jedru nasprotuje. Ne nazadnje pa predstavlja referenčno točko za korporativizacijo "vmesnih organizacij", to je društev, zbornic in združenj. Predstavlja tisto strukturno mesto v sistemu, na katerega se bo pripel grozd korporativne družbene strukture in zacementirane pridobljene poklicno-stanovske privilegije ter s tem družbeni status quo.

Na institucionalni ravni se korporativizem še krepi z institucionalizacijo zborničnega sistema. Nekatere zbornice že obstajajo, npr. obrtniška, gospodarska, odvetniška in, zadnja v vrsti, zdravniška zbornica. Nase naj bi prevzele nekatere pristojnosti pri izvajanju posameznih politik in tako v določeni meri nadomestile bivše samoupravne interesne skupnosti. Eno od temeljnih vprašanj, s katerim se ukvarja tudi Ustavno

sodišče RS, je, ali je članstvo v zbornici obvezno ali ne. Če bo potrjena že uveljavljena praksa obveznega članstva v zbornicah, potem bo korporativizem triumfiral nad liberalno demokratskim načelom svobode združevanja. V nasprotnem primeru pa korporativne zbornice ne bodo mogle izvajati absolutne oblasti na področju določenega poklica in celo določene vladne politike. To velja zlasti v primeru zdravniške zbornice, ki skrbi ne le za organizacijo zdravnikov, temveč (posredno) tudi za izvajanje zdravstvene politike. V nadaljnji korporativizaciji se utegnejo institucionalizirati monopoli, npr. kmetijske zbornice na vodenje kmetijske politike, zdravniške zbornice na vodenje zdravstvene politike, gospodarske zbornice na vodenje gospodarske politike, obrtniške zbornice na vodenje politike drobnega gospodarstva in obrti, delavska zbornica bo skrbela za politiko do dela. Ustrezna ministrstva bodo postala samo mesto pouradnenja določene politike. V konsekvenci to pomeni, da bo celoten parlamentarnodemokratičen tir zrinjen z osrednjega mesta v političnem sistemu in bo igral tisto mesto, za katerega se zdi, da je sedaj rezervirano za korporativizem.

Udejanjanje političnega sistema Republike Slovenije poteka v skladu s politično kulturo slovenskega naroda. Rdeča nit te politične kulture je ravno korporativizem. Prehod, ki ga pluralisti vidijo kot prehod od monizma k pluralizmu, bi zato v primeru Slovenije bolje zagrabil z opisom: od socialističnega korporativizma z elementi pluralizma h korporativnemu pluralizmu²⁰.

Igor Lukšič, magister politologije, asistent na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Avtor knjige *Demokracija v pluralni družbi* (1991).

¹⁸ "Zakon o državnem svetu", **Uradni list št. 44**, 12. 9. 1992, 1. člen.

¹⁹ *prav tam*, 2. člen.

²⁰ O tem glej podrobneje v I. Lukšič: "Od socialističnega korporativizma h korporativnemu pluralizmu". V: **Nastajanje slovenske državnosti**, Ankaran '92, zbornik referatov, SPD Ljubljana 1992.

LITERATURA

- Berger, S. (izd.) (1981): **Organizing Interests in Western Europe**. Cambridge University Press, Cambridge.
- Bibič, Adolf (1989): "Več obrazov (političnega) pluralizma". V: **Politični pluralizem in demokratizacija javnega življenja. Zbornik referatov, Politološki dnevi Ankaran '89**, Izola.
- Bibič, Adolf (1990): **Civilno društvo i politički pluralizam**. CEKADE, Zagreb.
- Brugmann, Uwe (1991): "Cerkve in socialno vprašanje". V: **2000 let krščanstva**. Založba Mihelač, Ljubljana.
- Cox, Andrew in Noel O'Sullivan (ur.) (1988): **The Corporate State. Corporatism and the State Tradition in Western Europe**. Edward Elgar, Aldershot.
- Kardelj, Edvard (1977): **Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja**. Komunist, Ljubljana.
- Lehmbruch, Gerhard in Schmitter P. C. (ur.) (1982): **Patterns of Corporatist Policy-making**. Sage, London.
- Lijphart, Arend (1975): **The Politics of Accommodation. Pluralism and Democracy in the Netherlands**. Second Edition, revisited. University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London.
- Lowi, Theodore J. (1969): **The End of Liberalism**. New York.
- Lukšič, Igor (1991): "Parlamentarizem in korporativizem". V: **Parlamentarizem: dileme in perspektive**. Zbornik tekstov s srečanja SPD v Ankaranu.
- Markmann, Heidemarie (1991): "Ekumensko gibanje". V: **2000 let krščanstva**. Založba Mihelač, Ljubljana.

- Panitch, Leo (1982): "Sindikati i kapitalistička država". *Naše teme*, št. 1-2.
- Pelinka, Anton (1981): **Modellfall Österreich? Möglichkeiten und Grenzen der Sozialpartnerschaft**. Wilhelm Braumuller, Universitäts-Verlagsbuchhandlung, Wien.
- Rokkan, Stein (1966): "Numerical democracy and corporate pluralism." V: Robert Dahl (izd.) (1966): **Government and Oppositions in Western Democracies**. Yale University Press, New Haven.
- Schmitter, P. C. in Gerhard Lehbruch (ur.) (1979): **Trends Towards Corporatist Intermediation**. Sage, London.
- Ustava Republike Slovenije**. Mladinska knjiga, Ljubljana 1992.
- "Zakon o državnem svetu", **Uradni list RS** št. 44, 12.9.1992.
- Zakošek, Nenad (1982): "Pluralizam i korporativizam". *Naše teme*, št. 1-2.
- Zakošek, Nenad (1987): "Jugoslavenski politički sistem između odumiranja države i neokorporativizma". **Politička misao**, vol. XXIV, št. 4.
- Zimmermann, Erwin (1986): **Neokorporative Politikformen in den Niederlanden: Industriepolitik, kollektive Arbeitsbeziehungen und hegemoniale Strukturen seit 1918**. Campus, Frankfurt, New York.
- Zver, Milan (1990): "Samoupravni korporativizem in korporativno samoupravljanje". **Revija 2000**, št. 48-49.
- Žižek, Slavoj (1987): **Jezik, ideologija, Slovenci**. Delavska enotnost, Ljubljana.